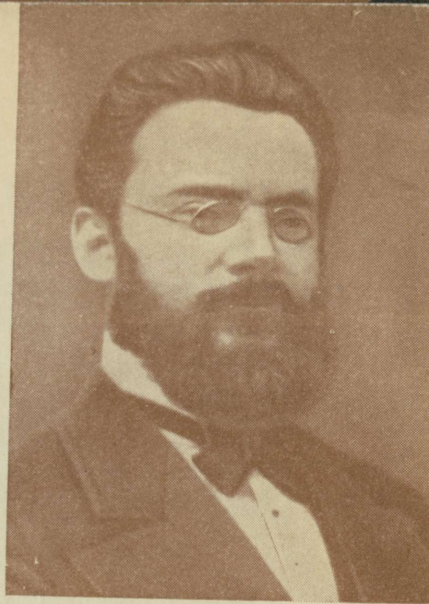

9467
EESTI
RAHVUSLIKUD SUURMEHED

V SARI NR. 25

JAAN ROOS

CARL ROBERT JAKOBSON

VÕITLEVA RAHVUSLUSE PIONEER

KIRJASTUSÜHING
„KOOLI-KOOPERATIIV„

Hind 50 senti.

EESTI RAHVUSLIKUD SUURMEHED

V sari.

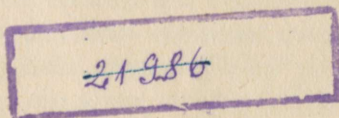
Elulooline kirjastik noorsoole.

Nr. 25.

JAAN ROOS

CARL ROBERT JAKOBSON

VÕITLEVA RAHVUSLUSE PIONEER

KIRJASTUSÜHING „KOOLI - KOOPERATIIV“.
TALLINN 1940.

2-65816

A-9467

Trükikoda „Libris“ Tallinnas 1940

Ajaline taust.

Eesti ühiskondliku, majandusliku ja kultuurilise elu arengus esinevad juhtivad isikud enamasti paarikaupa. Nii F. R. Kreutzwald ja J. V. Jannsen, J. Hurt ja C. R. Jakobson, A. Grenzstein ja K. A. Hermann ning J. Tõnisson ja K. Päts. Olles omavahel ägedas võitluses, on neil võitlejaspaaridel nende taotlustes erinevad teed, võitlusvahendid ja võitlustaktika, kuid ühine eesmärk — eesti rahva kultuuriline ja majanduslik hüvang.

Rahva elu mitmekülgse arendamise mõttes on võitlus kui säärane loomulik nähtus, sest kus tahetakse näha edu, sääl on võitlus vajalik. Ilma võitluseta muutuks elu umbseks ja edasiareng jääks seisma. Võitlus puhastab õhku ja selgitab silmi. Ta ei ole seega mingi paheline protsess. Sellest arusaamast lähtudes tundub loomulikuna ka Hurda ja Jakobsoni omavaheline võitlus. On tihti kahetsetud, et nende kahe mehe vahel esines terav vastuolu. Milleks see kahetsemine! Nende meeste vahelisel võitlusel on suur positiivne mõte ja tähtsus meie rahva ühiskondlikus arengus. See alles vallandab mõlema mehe jõu ja energia täiel

määral ning rakendab need meie rahva hüvangu teenistusse.

Hurt on eeskätt haridustegelane ja teadusmees, kes rahu armastab oma tegevust arendada, vähem poliitikategelane ja võitlusinimene. Temal puudub poliitikamehe närv. Jakobsoniga aga on vastupidiselt. Tema on päämiselt poliitikategelane ja võitlusinimene. Poliitikamehe närv on tal väga tugev ja võitlustahe piiritu. Ta ise kirjutab J. Kölerile 1871: „Rahu-olekus minu vaim ei või elada, ja ma oleksin kõige õnnetum inimene, kui teda välispidised asjad selle olekusse saaksid sundida.“ Võideldes on Jakobson alati oma elemendis. Hurt aga hoopis vähem. Selles peitub päämiselt vahe nende kahe mehe vahel. Ses suhtes on nad põhiliselt erinevad iseloomud, kuid oma osas kahtlemata mõlemad suured isikud. Hurt on suurem haridustegelasena ja teadusmehena kui Jakobson. Jakobson on aga Hurdast suurem poliitikuna, ajakirjanikuna ja võitlusmehena. Sellest johtub, et Hurt, astudes Jakobsoniga võitlusse poliitilisel areenil, kaotas ja pidigi kaotama, ületas aga Jakobsoni haridustegelasena ja teadusmehena eesti omakultuuri viljelemises.

Lapsepõlv ja hariduskäik.

Jakobsoni kaugema suguvõsa kohta pole meil teateid. Esimesed teated puudutavad alles tema vanaisasid nii isa kui ema poolt. Isa poolt voolab tema soontes eesti veri, ema oli puhastverd venelane.

Jakobsoni suguvõsa isaliinil põlvneb Võrumaalt Rõuge kihelkonnast Haanja vallast. Sääl elas ja töötas Jakobsoni vanaisa Jakob Torba rahvakooliõpetajana. Olles nõrgaervisega suri ta üsna noorelt, jättes järele lese ja poja. Mehe

surma järele siirdus lesk poeg Adamaga Tartu, abiellus teistkordselt. Varsti aga jäi ta jälle leseks.

Lese majanduslik olukord Tartus oli kogu aeg raske, mistõttu pojal tuli nooruses üle elada raskeid päevi. Oma erksaid vaimseid huve ei saanud poeg kuigi palju rahuldada, kuna varakult pidi ise hakkama enesele leiba teenima, minnes rätsep I. J. Petuhovi juurde õpipoisiks. See tööala talle kuigi palju ei meeldinud, kuid hädaga polnud teha midagi. Vastumeelne töö ei suutnud temas lämmatada vaimseid huve. Mis vähegi vaba aega üle jäi, selle pühendas ta iseõppimisele, tegeldes palju raamatutega.

Rätsepa õpipoiss olles muutis ta oma nime Torbast Jakobsoniks, sest et teised õpipoisid pilkasid teda eestipärase nime pärast. Kitsastest oludest ja raskest tööst hoolimata olid tal suured kavatsused. Ta mõtles isegi akadeemilisele haridusele. Neist kavatsustest tõmbas aga kriipsu läbi tema varane abiellumine 21-aastase noormehena. Rätsep Petuhovi juures õpipoisiks olles oli ta tutvunud noore vene neiu Liisa Jegorov'iga, kellega tal sobis ligem armastuslik vahekord, mis lõppes peatse abiellumisega aprillikuus 1841. a. Liisa Jegorovi isa Mihail oli vene sõdur ja võidelnud Napoleoni vastu 1812. a. Pärast abiellumist lahkus Adam Jakobson rätsepa juurest, kuna õpiaeg oli täis. Amet õpitud, hakkas ta iseseisvaks rätsepaks, kusjuures noor abikaasa teda aitas. Kaua ei läinud aega, kui perekond suurenes. Mõni kuu pärast abiellumist sündis abielupaarile esimene poeg, kellele anti nimeks Carl Robert. Pääle Carl Roberti oli abielupaaril veel viis last, kaks poega ja kolm tütart. Teine poeg Friedrich sai hiljem vallakirjutajaks ja kolmas poeg Eduard Magnus oli raamatute illustreerija. Kõik pojad olid andekad, samuti tütreid.

Kerge ei olnud Adam Jakobsonil kasvatada ja toita suurt perekonda. Iseseisva käsitöölisena oli raske tööd

leida, seda enam veel, et ta ei kuulunud rätsepatsunfti, mis oli tol ajal aga tarvilik sellele, kes tahtis linnas edukalt töötada. Seda arvestades tuli Jakobsoni isal rohkem maal ringi liikuda ja säält endale tööd otsida. See oli väga tülikas. Omamoodi häiris teda ta elukutses ka asjaolu, et ta oli innukas muusikaharrastaja, kulutades palju aega nootide kirjutamisele, lauluharjutustele ja orelimängule. Muusikaharrastus oli talle suureks kireks, mis tõi isegi lahkhelisid perekonda, kus valitses majanduslik kitsikus. Et oma majanduslikku olukorda parandada, loobus ta vastumeelsest rätsepaametist ja siirdus ülikooli teenriks, lootes sääll majanduslikult paremini toime tulla. Ühtlasi oli tal kavatsus, olles haridusallikale lähedal, ka oma haridust täiendada. Kuid ülikooli teenrina ei saanud ta kuigi kaua tegutseda, sest talle tehti varsti ettepanek, et ta läheks Venemaale Astrahani linna köstriks. Adam Jakobson oli nõus minema, kuid selle vastu oli väga ta naine, kes kuidagi ei tahtnud Eestist lahkuda. Küsimus tekitas isegi lahkhelisid perekonnas. Õnneks lahenes asi nii, et Jakobsoni sõit Venemaale jäi ära. Vahepeäl oli vabanenud Torma köstri koht ja orelimeister Kessleri soovitusel valiti Jakobson 20 võistleva kandidaadi hulgast 1844. a. Torma köstriks. Kohe siirdus ta Tartust Torma ja algas sääll laialdast tegevust. Köstriameti kõrval tuli tal teetseda ka kihelkonnakooli õpetajana ja juhatajana. Nüüd oli ta viimaks saanud siirduda tööalale, mis talle pakkus sisemist rahuldust.

Tööd ja tegemist oli siin palju, kuid see teda ei kohutanud. Oma otseste ülesannete, köstri- ja kooliõpetaja-ameti kõrval harrastas ta endiselt innuga muusikat ja andus lisaks veel kirjanduslikule tegevusele. Muusikamehena asutas ta Tormas esimese eesti muusikakoori, andes hääde tulemustega kontserte nii omas kihelkonnas kui ka väljaspool, käies isegi Soomes kontsertreisil. Kirjanduse alal tegut-

sedes on ta kirjutanud mitu raamatut, milledest on saanud kõige populaarsemaks „Josep Haideni elukäik“, mis on ilmunud kolmes trükis.

Kuid kindlast ametikohast ja suurest töötamisest hoolimata jäi Adam Jakobsoni majanduslik seisukord kehvaks. Haljale oksale ei tõusnud ta kunagi, mis johtus sellest, et tal puudus majandusmehe närv. Nii innukas kui ta oli vaimsete huvide harrastamisel, nii ebapraktiline oli ta majandusmehena. Puudus valitses köster Jakobsoni majas alati ja vajutas õnnetuse varju sellele kodule ja perekonnale. Suurem õnnetus oli aga perekonnal veel ees. End liiga pingutades ja üle jõu töötades, magades öö kohta kõigest paar-kolm tundi, kaotas A. Jakobson tervise, jäi haigeks ja suri 1857. a., pidanud 13 aastat Tormas köstriametit.

Kui Adam Jakobson Tartust Torma köstriks tuli, oli ta vanem poeg Carl Robert 3-aastane. Oma varase nooruse muljed sai poiss seega maal Tormas.

Sääl kasvas Jakobson looduse süles, millesse ta kiindus kohe varasest noorusest alates. Üksi olla, see kalduvus tuli poisi juures algusest pääle ilmsiks. Olles enesesse tõmbunud ja vaikne iseloomult, hoidus ta teistest lastest eemale. Ikka üksi ja mõttes — nii nähti teda toimivat ja askeldavat. Loodusearmastus arenes tema üha edasi ja süvenes, mida vanemaks ta sai. Elav loodusmeel jäi ta isiku põhilisemaks omaduseks kuni elu lõpuni. See loodusmeel avaldub ka tema kirjutatud raamatuis, eriti „Kooli lugemise raamatu“ kõiges kolmes jaos.

Loodus ja köstrimaja olid kaks miljööd, milles kulus Jakobsoni lapsepõlv. Nii meeldiv kui talle oli loodus, ei olnud arvatavasti köstrimaja mitte. Sääl valitses väga vali kord. Samuti rõhus teda tahes-tahtmata vanemate majanduslik kitsikus, mis jättis jäljed ta hinge, mõjudes kaasa, et ta muutus vaikseks ja kinniseks. Oma lapsepõlve elu ja

kalduvusi iseloomustab ta ise tabavalt, kui ta sõbrale kirjutab: „Minu isa ja ema olid väga valjud, aga minul olid oma lilled kodus, oma linnud, keda ma hoidsin ja toitsin ja kelle pääle ma kaugel koolis igapäev mõtlesin, nende seas ma olin õnnelik.“

Elades kooli-miljöö, hakkas talle raamatutarkus nagu iseenesest külge. Külakoolis pole ta üldse käinud. Sellekohased teadmised omandas ta kodus oma isalt nagu iseenesest. 9-aastaselt oli ta juba nii kaugel, et võis hakata isa juures kihelkonnakoolis käima ja teiste õpilastega ühes õppima. Sellele lisaks õppis ta veel Torma kirikuõpetaja Asmuth'i juures ladina keelt. Saksa keele omandamine ei teinud talle raskusi, selle oli ta juba kodus ära õppinud, kuna perekonnas oli kodukeeleks päämiselt saksa keel. Viimane seik tundub tänapäeval vahest imelikuna, aga tol ajal oli see päris loomulik, et eestlasest köstri perekonnas oli kõnekeeleks saksa keel. Sellest johtubki, et ka Jakobson oli kasvatatud saksa vaimus, millisest meelsusest ta vabanes alles Peterburis säälsete patriootide mõjul. Ka tema ema saksastus varsti nii, et venelusest ei jäänud peagu midagi järele. Sellega seletubki, et Jakobsoni vene keele mõistmine oli algusest pääle kehv.

15 aasta vanuselt oli Jakobson oma õpingutega kihelkonnakoolis jõudnud lõpule. Tuli mõtelda, mis edasi teha ja kus õppimist jätkata. Isa mõtles gümnaasiumile, kuid see jäi vaid mõtlemiseks. Nii kõrgesti poega koolitada ei võimaldanud tema majanduslik seisukord. Tuli valida pojale rohkem jõudumööda olev haridustee. Ta jäi peatuma Valga kihelkonnakooliõpetajate seminarile, kus oli juhatajaks kuulus koolimees Johannes Zimse. Seminar oli hää ja odav õppeasutis. Lisaks oli Torma köstril seminariga oma kindel eesmärk: ta mõtles pojast koolitada endale järeltulija oma köstrikohale.

Nii astus C. R. Jakobson 1856. a. Valga seminari. Temaga ühes võeti kooli vastu 35 õpilast, 28 lätlast ja 7 eestlast. Viimaste seas oli ka pärastine Karksi köster Rosenberg ja Väandra tummadekooli juhataja Eglon. Jakobson tegi eksami seminari hästi, kuid sekeldusi tekitas talle kooli sissesaaamisel asjaolu, et ta oli kõigest 15 aastat vana, nõutav vanaduse alampiir oli aga 17 aastat. Kuid sellest takistusest saadi üle, kuna Zimse ei olnud üleliia formalist, hinnates oma õpilaste juures eeskätt andekust.

Õppekursus Valga seminaris kestis 3 aastat. Kogu õppeaja elasid ja töötasid õpilased koos. Kooselu toimus seminari juures olevas internaadis koolijuhataja otsese järelevalve all, mis võimaldas õpilaste süsteemikindlat kasvatuslikku mõjutamist. Koolijuhataja Zimse eesmärgiks oli õpilasi kasvatada isiksusteks, kellel oleks oma väljakujunenud maailmavaade ja elukäsitlus. Eriti rõhutas ta neis kultuuri- ja rahvameelsust.

Valga seminaris avanes Jakobsonil sootne uus maailm võrreldes koduga. Kuid siingi oli ta üksildane ja enesesse tõmbunud, seltsides teistega harva. Lähem sõprus arenes tal vaid kaasõpilase Rosenbergiga, kellega ta jäi eluajaks usalduslikku vahekorda. Teiste õpilastega ta palju ei sobinud, olles iseteadev, üleolev ja tujukas. Üleolekutunne tema juures johtus peamiselt sellest, et tal olid suured väimuanded ja et ta ulatus oma võimetelt teistest üle. Eriti väljapaistev oli ta, nagu tõendab kaasõpilane Rosenberg, joonistamises, maalimises ja muusikas. Oma õpinguis ei rakendanud ta kogu oma energiat. Tuupimist ei harrastanud ta üldse. Ta õppis vaid niipalju, kui just tarvis oli. Selle asemel luges ta võrdlemisi palju, veel rohkem käis aga jalutamas, enamasti üksi, viibides looduses ja olles alati mõtetes.

Raske hoobi andis Jakobsonile ta isa surm. See kurb õnnetus tabas teda teisel kooliaastal, a. 1857. Selle järele tõmbus ta veel rohkem enesesse. Ta eraldus hoopis teistest ja elas nagu unenäos. Et isa surm teda raskesti rõhus, on täiesti arusaadav, sest nüüd muutus tema ja ta ema ning vendade-õdede niigi raske majanduslik seisund veel märksa raskemaks. Raskemeelsusest vabanes ta enamvähem alles järgmisel kooliaastal, mil muutus senisest rohkem seltskondlikumaks ja elavamaks.

1859. a. lõpetas Jakobson õppimise Valga seminaris. Õppetöö lõpu järele korraldasid kõik eestisoost seminari kasvandikud pikema ühise matka Lõuna-Eestis, mis kestis tervelt 10 nädalat. Selle huvitava matkaga taotlesid õpilased kodumaa loodust ja maastikku ning talurahva elu ja ta sotsiaalset ning hariduslikku seisundit tundma õppida. Matk avaldas Jakobsonisse sügavat mõju. Nagu Rosenberg mäletas, on tema koolivenda eriti huvitanud just talurahva elu ja olukord, millega tutvumisele ta päämiselt suunas oma tähelepanu.

Valga seminaris õppides oli Jakobsoni eluvaade mitmeti muutunud. Loodusmeel ja üksindusearmastus olid talle jäänud ja süvenenudki, kuid muutunud oli tema suhtumine usku ja kirikusse. Viibides kodust eemal koolimiljööös, kus valitses juhataja mõjul ratsionalistlik vaim, vabanes Jakobson kitsast kiriklikust elukäsitusest ja vennastekoguduse meelsusest, mille kohaselt oli häälestatud tema karm ja pieteetlik isakodu. See vabanemine põhjustas temas küll siseheitlusi ja kahtlusi, kuid toimus seda kindlamalt. Zimse kool tegi oma töö. Teatava määrani usumeelseks jäi Jakobson küll edaspidigi, mitte aga enam kirikumeelseks ega vagatsemise harrastajaks, mida ei talunud enam tema tugevasti arenenud kriitiline meel.

Köstrina Tormas.

Kohasaamise ja tööleidmise muret, mis on harilikult kooliõpetajail, Jakobsonil ei olnud. Teda ootas avar tööpõld isakodus. Torma köstri ja kihelkonnakooli õpetaja koht seisis vakantne poolteist aastat ja kogudus ootas kannatlikult, kuni vana köstri noor poeg seminari lõpetab ja oma isa tööd jätkama asub. Kogudus võttis Jakobsoni vastu vaimustuse ja soojusega. Kuid Jakobson ei leidnud algusest pääle köstriametis rahuldust. Teisiti oli lugu aga pedagoogilise tegevusega. See huvitas teda sisemiselt. Kirikuteenistusse suhtus ta aga ükskõikselt ja külmalt. Muutus, mis temas seminari ajal oli toimunud, andis siin ennast ilmselt tunda. Sellest järelikult johtus ka tema ükskõiksus vennastekoguduse palvetundide pidamises, mida ta isa innukalt oli harrastanud. Seda märkasid usklikud koguduse liikmed varsti ja muutusid ka omalt poolt noore köstri suhtes tagasihoidlikuks, isegi vaenlikuks. Sellele vahekorra külmenemisele aitas kaasa ka Jakobsoni iseloomu kinnisus ja tema iseteadvus, mis tekitas rahvas arvamist, et ta on uhke. Ja tõepoolest, selle asemel et tegelda oma koguduse liikmetega, pidada palvetunde ja juhatada laulukoori, istus Jakobson rohkem raamatute taga ja täiendas oma haridust. Kui aega üle jäi, läks ta metsa jahile, millist sporti ta kirglikult armastas. Suvel siirdus ta tihti mitmeks päevaks suurde Avinurme metsa, kus jälgis linde ja uuris nende eluviise, kogudes nende mune ja toppides täis nende nahku. Nii kogunes talle suur lindude ja munade kollektsioon. Viimase müüs ta hiljem väärtusliku esemena Peterburi.

Nii võõrdus Jakobson rahvast ja jahenes tema vahekord kogudusega. Päris vaenlikuks muutus aga Jakobsoni vahekord kirikuõpetajaga ja Torma mõlsaomaniku Lip-

hart'iga, mis otsustaski varsti noore köstri saatuse Tormas. Jakobson kui iseteadev iseloom ja vabameelses koolis kasvatus saanud noormees ei olnud kirikuõpetajale ja mõisnikule säärane kuulekas ja alandlik teener, nagu oli seda tavaliselt köster. Seda aga ei talunud kirikuõpetaja, kel oli nii kiriku- kui kooliasjus piiramatu võim ja kes tahtis näha köstrit ja kooliõpetajat otse orja seisukorras. Jakobson aga ei lasknud pastorit kui vähikut, kes nõudis vaid usuõpetuse tuupimist, kooliküsimustes enesele kõike ette kirjutada. Temal oli nii kooli- kui kirikuküsimusis oma arvamus ja vaade, ning ta ei alistunud kirikuõpetajale säääl, kus ta oli teisel seisukohal. Sellest johtus algusest pääle pinev vahekord kirikuõpetaja ja köstri vahel.

Kirikuõpetajaga käsikäes sammus mõisaomanik Liphart, kes otseselt küll ei seganud end Jakobsoni tegevusse, küll aga toetas igapidi kirikuõpetajat. Lõpliku tõuke Jakobsoni olukorraga halvenemisele andis järgmine vahejuhtum Liphart'iga, mis kujunes teravaks kokkupõrkeks ja lõppes Jakobsoni lahkumisega Tormast.

Köstri lehm oli sattunud mõisa heinamaale, ilma et karjus oleks märganud. Seda juhtus nägema mõisnik ise ja hakkas kärkima Jakobsoni noorema venna Eduardiga, kes viibis säääl läheduses metsa ääres. Mõisnik nõudis, et poiss lehma heinamaalt ära ajaks. Poiss vastas, et ega tema karjane ole, ja ei läinud lehma ajama. Täis viha küsis mõisnik: „Kes sa oled?“ — „Köstri vend olen,“ vastas poiss ja kadus metsa.

Karjus kutsuti mõisa ja karistati ihunuhtlusega selle eest, et oli lehma lasknud minna mõisa heinamaale. Kuid sellega ei lõppenud veel vahejuhtum. Mõisnik nõudis ka köstri venda mõisa, kuna see tema vastu ebaviisakas olevat olnud. Mõisniku säärase nõudmisega ei nõustunud aga Jakobson ja läks ise mõisa asja lahendama. Kuid mõisnik ei

võtnud teda üks kord ega ka teine kord vastu. Säärane kohtlemine haavas raskesti Jakobsoni enesetunnet. Ja kui nüüd mõisnik laskis teda viimaks mõisa kutsuda venna asjus läbi rääkima, siis ei läinud Jakobson enam, vaid laskis käskjalal öelda, et mõisast koolimajja olevat just niisama palju maad kui koolimajast mõisa. See oli mõisniku arvates häbematus tipp ja tagajärjed ei lasknud ennast kaua oodata. Jakobsoni Tormas oleku lõpu algus oli käes. Mõisnik võttis köstrilt maad ära ja kaebas ta „toore“ käitumise pärast kohtusse. Sellega oli Jakobsoni lahkumine Tormast, kus ta oli saanud töötada kõigest 2 aastat, enam kui otsustatud. Seisukord oli kriitiline. Jakobsonil oli toita ema, mitu alaealist venda-õde ja lisaks veel isapoolne vanaema. Kõik tahtsid süüa ja elada. Seisukord oli seda raskem, et küsimus ei seisnud üksi Torma koha kaotuses, vaid et kohasaamine kogu kodumaal oli muutunud vahekorra tõttu kirikuõpetaja ja mõisnikuga võimatuks. Tal ei jäänud muud üle, kui pilgud Venemaa poole pöörata. Kuid sinnagi polnud kerge minna, sest tal puudus vene keele oskus. Õnneks oli ta tuttav Tormast pärineva kirjaniku ja arsti Schultz-Bertramiga, kes talle võis Venemaa, eriti Peterburi olude kohta seletust anda. Sellest selgus, et Peterburi minna suure perekonnaga ilma keeleoskuseta on mõttetu. See pärast jättis ta esialgu selle mõtte ja siirdus kogu perekonnaga Jamburi, kus sai kooliõpetaja koha saksa kolonistide koolis. See koht ei pakkunud kuigi avaraid võimalusi elamiseks, kuid toime tuli ta siiski. Siia jäi Jakobson kaheks aastaks. Sellest ajast ei ole meil tema elu kohta peagu mingisuguseid teateid. Ainult seda võime aimata, et ta olukord oli sääl majanduslikult kitsas.

Vahapääl oli temast noorem vend Friedrich saanud kodumaal mõisavalitseja koha ja võttis nüüd perekonna enda juurde, mistõttu Carl Roberti seisund muutus märksa

kergemaks. Ta vabanes vähemalt omaste toitmise muredest. Õppinud kahe aasta jooksul, mil ta Jamburis viibis, hoolega vene keelt, lahkus ta a. 1863 säält ja siirdus Peterburi, kuhu olid suunatud juba mõnd aega ta pilgud.

Peterburi patriootide ringis.

Peterburis algas Jakobsoni elus uus ajajärk. Siin toimus temas sügav pööre ja murrang, veelgi ulatuslikum kui Valga seminaris. Tookord puudutas see murrang tema usulis-kiriklikku, nüüd aga rahvuslik-poliitilist meelsust. Endisest kodanlikult häälestatud noormehest sai tuline rahvusmeelne eestlane ja eestluse eestvõitleja. Peterburis ta vabanes korruga nagu umbsest ja läpastanud õhuga ruumist, pääses nagu mingist nõiaringist, kus seni oli viibinud. Venemaa suures päälinnas valitses sootu teine vaimne õhustik kui mõisnikkude ja pappide paradiisis Baltimaal. Peterburi elu oli seda vabadushõngulisem, et Venemaal oli vaimukevad, mis oli alanud keiser Aleksander II troonile-astumisega. Talurahvas oli äsja vabastatud pärisorjusest, järgnes üks uuendus teisele Vene riikliku elu korraldamises ja rahva sotsiaalse ja majandusliku olundi parandamises. Vabameelne vaim häälestatas tol korral Vene riigi poliitikat. See uuendus- ja vabameelne vaim kajastus ka eesti rahva elus. Küll ei suudetud meie rahva sotsiaalset, hariduslikku ja majanduslikku olukorda mõisnikkude ülevõimu tõttu järsku paremaks muuta, kuid vähemalt häd tahet oli keskvoimul olemas. Eriti ulatuslikult nakatus see vaim Peterburis eestlastesse, kes meelestusid varsti rahvuslikult ja hakkasid eesti rahvale õigusi nõudma. Seda tehti koos lätlastega, kes samuti ärkasid uuele elule. Neid päälinlasi tunneme „Peterburi patriootide“ nime all. Silmapaistvamad neist on professor J. Köler, riigiametnik Jürjev,

keisri ihuarst dr. Karell jt.¹⁾ Lätlaste juhina esineb nende kuulus tegelane Kristjan Valdemar. Jakobson, tulnud Peterburi, sattus kohe nende eesti ja läti patriootide ringi, kes avasid tal silmad elu ja olukorra mõistmiseks, mis valitses Baltimaal. Ta oli juba omal nahal tunda saanud selle korra ülekohtulisust, oli kibestunud käitumise pärast, mis talle osaks oli saanud, kuid ta ei olnud seni veel teadlik selle korra süsteempärasusest. Ta oli ise oma saksameelse ja -keelse kasvatusetõttu sellesamas miljöös kui suletud ringis liikunud. Nüüd sai ta eesti ja läti patriootide mõjul teadlikuks meie maal valitsevast keskaegsest olukorrast ja muutus tuliseks eesti rahvustlaseks, kes teadis, mis ta tahtis. Kõige lähemalt liitus ta Peterburis eesti patriootide juhi J. Köleriga ja läti rahvustlaste juhi Valdemariga, kellelega ta jäi elu lõpuni südamesõbraks. Mõlematega koos hakkas ta nüüdsest päale arendama võitlust Balti feodaalse korra ja mõisnikkude ülevõimu vastu ja taotlema eestlaste haridusliku, sotsiaalse ja majandusliku seisundi parandamist. Tema päämiseks vahendiks sai ajakirjanduslik, kirjanduslik ning seltskondlik tegevus.

Tulnud Peterburi 1863. a. sügisel, leiab ta enesele õppejõu koha ühes gümnaasiumis. Oma väikese hariduse tõttu ei saa ta aga olla täisõiguslik gümnaasiumiõpetaja, vaid peab leppima tunniandja ja klassihooldaja kohaga alamates klassides. See ei rahulda teda ei sisemiselt ega palga suhtes. Seepärast ta seab endale eesmärgiks hankida gümnaasiumiõpetaja kutse, mis oli võimalik sel teel, et tuli õiendada saksa keele ülemõpetaja eksam, mis võimaldas töötada gümnaasiumis. See ei olnud talle ülesamatult raske, kuna saksa kõnekeelt tundis ta põhjalikult ja

1) Vt. lähemalt: M. Pukits. Johann Köler. „Eesti rahvuslikud suurmehed“ nr. 12.

hästi. Kohe hakkas ta innuga ette valmistama. See nõudis palju aega ja energiat. Et kavakindlalt töötada, loobus ta senisest õpetajakohast gümnaasiumi alamates klassides ja hakkas andma eratunde, mistõttu jäi rohkem vaba aega õppimiseks. Muidugi muutus ta majanduslik seisund seetõttu ebakindlaks ja raskemaks, seda enam, et tal tuli jälle oma ema, vendi ja õdesid toetada, kes olid asunud elama Tartu. Kuid see teda ei häirinud. Jakobson pole kunagi maitsta saanud majanduslikult kergeid ja lahedaid päevi, kuid see aeg oli ta elus üks raskemaid. Tihti pidi ta ainult vee ja leivaga kui ainsa toiduga leppima. Kuid oma kange tahte ja tugeva kehalise konstitutsiooni tõttu sai ta kõigist raskustest üle. Juba kahe aasta järele oli ta niikaugel, et võis õiendada ülemõpetaja eksami. Nüüd saabusid talle märksa lähedamad ajad. Ta võttis vastu gümnaasiumiõpetaja koha. Nüüd võis ta õpetada saksa keelt ka ülemates klassides. Edaspidi avanesid talle aga veelgi lähedamad võimalused, kus tundide eest tasuti hoopis paremini kui koolis. Pedagoogina ja õpetajana omas ta nimi hää kuulsuse. See mõjus kaasa, et tal varsti võimaldus saada koduõpetajaks koguni keiserlikku perekonda. Saanud ettepaneku suurvürst Konstantini poolt, hakkas ta viimase tütrele Olga, pärastisele Kreeka kuningannale, saksa keele tunde andma.

Umbes samal ajal, kui ta õiendab gümnaasiumi ülemõpetaja eksami, algab ka ta ajakirjanduslik tegevus. Oma esimesed kirjutused avaldab ta J. V. Jannseni „Eesti Postimehes“ a. 1865, millisest ajast pääle ta kirjutab selles ajalehes hulga artikleid mitmesuguste küsimuste üle, käsitledes peamiselt eesti rahvus- ja hariduspoliitilisi probleeme, vahetevahel sekka ka majanduspoliitilisi. Jannseni „Eesti Postimehele“ teeb ta kaastööd vahetpidamata kuni 1871. aastani, mil toimetaja enam ei võimalda tal lehes kir-

jutada. Põhjus peitub ses elevuses, mis Jakobsoni kirjuti-
sed tekitavad kogu maal, õhutades võitlust mõisnikkude ja
kirikuõpetajate ning nende käsilaste vastu, kes rahvast
püüdsid pimeduses hoida. See hirmutas Jannsenit ja ajas
ta vastuollu Jakobsoniga. Vastuolu nende kahe mehe va-
hel jäi lõpuni püsima. See johtus peamiselt nende erine-
vatest iseloomudest ja lahkuminevaist maailmavaateist.

Kõrvuti ajakirjandusliku tegevusega algas Jakobson
Peterburis ka oma koolikirjanduslikku tööd, mis pärast pai-
sus üsna suureks.

Kuigi Jakobsoni elu Peterburis oli majanduslikult võrd-
lemisi lahe, enesearendamise ja -avaldamise võimalused
hääd ja läbisaamine säälsete patriootidega kõige parem,
ei leidnud ta säääl ometi täit rahuldust. Ta mõte ja meel
viibisid alatasa kodumaal, olgugi et elu ei olnud siin nii
vaba kui Peterburis. Kuid siia ihkas ta tagasi, kuna oli
tugevate sidemetega kodumaa külge seotud. Eriti suurt
igatsust tundis ta kodumaa looduse järele. Ent pääpõhjus,
miks ta tahtis kodumaale tulla, oli see, et nüüd ta tahtis
hakata valgustatud ja teadliku eesti rahvuslasena võitlema
oma rahva õiguste eest. Ta kuuleb kogu aeg vaimus Taara
tammiku kaugeid hääli, kust ei ole kadunud ennemuistsed
võitlustuuled. Nende tuulte teedele ta ihkab minna tagasi.

Vallaasju ajamas.

Oma sisemist kutsumust arvestades raputab ta 1871. a.
algul Peterburi tolmujalult ja tuleb pärast 8-aastast eemal-
viibimist kodumaale tagasi. Ta siirdub esialgu Tallinna,
kus kavatseb hakata välja andma ajalehte „Koit“, millele
loasaamiseks ta on palvekirjagi siseministrile sisse andnud.
Luba oodates andub ta suure innuga seltskondlikule tööle,
aidates tutvustada Põhja-Eestis ärkamisaja suurürituste —

Ex bibl. univ. Tart.

Eesti Aleksandrikooli ja Eesti Kirjameeste Seltsi mõtet. Samuti aitab ta luua põllumeeste seltsi Harjumaale. Ühtaegu jätkas ta ka oma kooli- ja rahvakirjanduslikku tegevust. Vahepeäl käis ta ka Soomes, kus sai palju äratust oma taotlustes. Sedaviisi teotsedes ootas Jakobson oma ajalehe luba, kuid see ei tulnud ega tulnud ja jäigi tulemata. Kui viimaks teatavaks sai, et talle ajalehe luba ei anta, siis lahkus ta Tallinnast, et asuda elama maale. Juhus viis ta ootamatult Väandrasse, sinna, kus ta vastane Jannsen oma tegevust oli alanud. Jakobsoni Väandrasse sattumine toimus järgmiselt. Ta vend Friedrich oli valitud Uue- ja Vana-Väandra vallakirjutajaks, kuid kihelkonnakohtunik ei kinnitanud teda sesse ametisse. Fr. Jakobson ei tahtnud aga kohtuniku otsusega leppida, kavatsedes kõrgemalt poolt õigust otsida. Seni aga, kui see õiguseotsimine kestis, kutsus ta oma venna Carl Roberti enda asemele. Viimast, kui suurema haridusega isikut ei julgenud kihelkonnakohtunik kinnitamata jätta ja nii sai Jakobson 1872. a. kahe suure Väandra valla kirjutajaks, esialgu asetäitjaks kolmeks kuuks, ja kui venna ametissekinnitamisest siiski midagi välja ei tulnud, päriskirjutajaks.

Nüüd algas Jakobson oma tegevust, mis esialgu kahes suures vallas kokku polnud sugugi väike, seda enam et asjaajamine endise kirjutaja ajal oli jäetud hooletusse. Kor-daseadmine võttis uuel kirjutajalt palju tööd. Hiljemini, kui asjaajamine oli korda seatud, vähenes töö märksa ja Jakobsonil jäi aega üle ka kirjanduslikuks ja seltskondlikuks tegevuseks, mida ta Väandraske energiliselt arendas.

Vallakirjutajana toimib Jakobson iseteadvalt ja julgelt, eriti mis puutub saksa soost ülemusse, näiteks tüli puhul kihelkonna arsti asjus. Kui kihelkonna eestseisja mõisnik nõuab Uue-Väandra vallalt arsti palka, siis vastab vald Jakobsoni mõjul, et tema arsti ametisse-palkamisest midagi

ei tea ja sellepärast ka palka ei mõtle maksta, eriti veel, et määratud arst on umbkeelne sakslane, kes rahvakeelt ei mõista.

Samuti kaitsesid Vändra vallad Jakobsoni mõjul oma õigusi valla asjaajamisekeele küsimuses. Seaduse kohaselt võisid vallad ja kohtud omavahel asju ajada eesti keeles, ülemusega aga pidi kirjavahetus toimuma saksa keeles. Mõned vallad hakkasid ka omavahel kirju saksa keeles vahetama. Vändra vallad astusid selle vastu välja ja protesteerisid säärase ebaseaduslikkuse puhul. Nii kirjutab Jakobson Uue-Vändra vallasekretärina Lelle vallakohtule saadetud kirjas: „Nagu Lelle vallavalitsusele annab allnimetatud vallavalitsus ka Lelle kogukonnakohtule teada, et siitpoolt ühtegi kirja edaspidi ei saa täidetama, mis mitte Maakogukonna seaduse järele aastast 1866 eesti keeles ei ole kirjutatud.“ Jakobson läheb eesti keele õiguste eest võitlemises veelgi kaugemale. Ta nõuab eestikeelset kirjavahetust mitte üksi valdade eneste vahel, vaid kirjutab ka Pärnu sillakohtule eestikeelseid kirju. See vihastab sillakohut ja asi läheb kuberneriga parun Wrangeli lahendamiseks. Viimane muidugi annab sillakohtule õiguse ja edaspidi peab sillakohtuga kirjavahetus toimuma saksa keeles.

Vallakirjutajana teotses Jakobson Vändras kaks aastat, 1872—1874, lahkudes siis sellest ametist. Ta ei tahtnud oma jõudu kulutada nii piiratud alale, kui seda oli vallakirjutaja amet. Jakobson taotles saada majanduslikult iseseisvaks, et siis leida rohkem võimalust rahva keskel seltskondlikku tegevust arendada. Selleks ostis ta endale a. 1873 Uue-Vändra vallas Kurgja talukoha, kuhu ta 1874. a. suvel elama asus ja hakkas ise kohta pidama. Ta teostas oma unistuse: tal on oma tuba ja oma luba. Talu majapidamise kõrval kavatses ta ka intensiivsemalt jätkata koolikirjanduslikku tegevust.

Ostnud Kurgja talu, hakkas ta selle lagunenuid hoones-
tikku korda seadma ja majapidamist uuema aja nõuete
kohaselt arendama. See kõik nõudis palju raha, mida tal
enesel aga ei olnud. Sellepärast oli ta sunnitud võlgu te-
gema, millest ta eluajalgi lahti ei saanud ja mis teda ala-
tasa rõhus, tekitades ühtlasi palju askeldusi ja pahandusi
lähemate ja kaugemate naabritega. Sellest ja samuti tema
kangest iseloomust johtus, et ta sattus vastuollu ümbru-
sega, kus tal oli palju vaenlasi ja vastaseid. Kõige terava-
mas vastuolus oli ta loomulikult kohalikkude mõisnikku-
dega ja kohaliku kirikuõpetaja E. Sokolovski'ga. Pääle
selle oli ta vaenlikus vahekorras veel Vändra kurtummade
kooli juhataja J. Egloniga, kihelkonna-kooliõpetaja Lüdi-
mois'iga ja lähemate naaberperemeestega. Ainult Subur-
gide perekonnaga oli Jakobsonil hää vahekord ja lähem
tutvus. Teistega ei käinud ta üldse läbi. Selles pole mi-
dagi imestada, et Jakobson uues ümbruses ei sobinud,
kui arvestada tema iseloomu ja püüdeid, mida ei osatud
hinnata.

Kuidas Jakobson Suburg'ide perekonnaga tutvus, selle kohta kir-
jutab Lilli Suburg:

„Kuulge, õed, ütlesin sääll kord, läheks tarvis, et selle vahva me-
hele teada annaksime, et tema ligidal inimeselapsed elavad, kes teda
tema tööde pärast rahva kasuks armastada ja austada mõistavad.
Pea oli meil ka nõu ära peetud, et temale mõni väike, meie tund-
muste kohaline kingitus teha tuleks. Meie istusime vokkide ette, ket-
rasime peenikest villast lõnga ja kudusime igaüks paari pehmeid
sukki. Need saatsime järgmise ligikirjaga Jakobsoni kätte: Et teil
natukenegi pehmem oleks okasteel, mida teie rahva kasuks olete
kõndima hakanud, edasi astuda, siis saadame teile austuse ja ar-
mastuse täheks need mõned paarid pehmeid sukki; igaüks silm nendes
olgu teile austuse ja armastuse täheks — teile tundmata eesti õdede
poolt.“

Jakobsonil ei jäänud muidugi teadmata, kust poolt säärane tä-
helepanuavalduis tuli ja siit pääle algaski temal sõbralik vahekord

Suburg'ide perekonnaga, eriti Lilli-nimelise tütreaga, keda ta õhutas tööle kirjanduse alal.

Vallakirjutaja ametist lahkunud, ei tahtnud Jakobson aga vallavalitsusega kõiki sidemeid katkestada. Ta laskis enda valida Uue-Vändra vallavolinikuks. Seda valimist aga ei tahtnud kihelkonnakohtunik kinnitada. Jakobson omalt poolt ei jätnud järele ja hakkas protsessima, kuna temal kui täisõiguslikul peremehel oli õigus vallavolinikuks saada. Viimaks ei jäänud kihelkonnakohtul muud teed üle kui Jakobson kolmeks aastaks vallavolikogu liikmeks kinnitada. Samuti valiti ta ka järgmiseks kolmeks aastaks vallavolinikuks. Viimasel ajavahemikul aga ei saanud ta aja-puuduse pärast kuigi palju volikogu tegevusest osa võtta. A. 1875 valitakse Jakobson Uue-Vändra vallavanemaks. mis kihelkonnakohtuniku vihale ajab. Ta ei kinnita valitud ametisse; intriigide tõttu, mis selle valimise ümber tekki-sid, jääbki kihelkonnakohtuniku otsus püsima.

Aastal 1878 laseb Jakobson enese valida ka Vändra kirikukonvendi liikmeks.

Saanud Kurgja talu peremeheks ja loonud endale kodu, abiellub Jakobson oktoobris 1874 Kirbla köstri tütre Julie Thal'iga, kellega tal sündis järgmisel aastal tütar. Viima-sele pandi nimeks Olga. Laps suri aga vanemate suureks kurvastuseks varsti. Et tema mälestust elavana säilitada, otsustas Jakobson Kurgjale asutada oma erakalmistu ja lapse sinna matta. Sellest üritusest tuli suur sekeldus ja protsess Vändra koguduse õpetaja E. Sokolovski'ga, kes ei olnud nõus kalmistut pühitsema ega last matma, põh-jendades keeldumist sellega, et seadus keelab erakalmistute asutamist ilma loata. Sellist luba aga Jakobson ei olnud muretsenud. Ta seletas, et ta niisugust seadust ei tunnusta, millel ta ei leia mõtet olevat. Kumbki pool, ei õpetaja ega Jakobson, ei andnud järele. Asi lõppes viimaks sellega, et

õpetaja mattis lapse kodus, kuid muldasängitamine pidi seni toimetamata jääma, kuni kalmistu asutamise luba käes. Jakobson matab aga siiski lapse hiljem maha, mille eest teda tahetakse karistada. Paari aasta pärast saab Jakobson siiski kalmistu jaoks seadusliku loa ja surnuaed pühitsetakse kiriklikult õpetaja poolt. Jakobson oli selgi puhul võitnud.

See kalmistu sai talle nii koduseks ja armsaks, et ta ka ise soovis sinna maetud saada. Tema soov läkski täide varemini, kui keegi oleks võinud ja teadnud arvata. Kõigest 6 aastat pärast oma esimese lapse surma läks ta sinna oma armastatud kalmistule puhkama.

Kurgjas, oma üksildases metsatalus, tundis Jakobson end õnnelikuna ja rahuldatusena kõigist majanduslikest ja ühiskondlikest raskusist hoolimata. Innuka loodusesõbrana oli ta endale loonud idüllilise kodu looduse süles kesk Vändra metsi. Sääli tundis ta end vabana ja iseseisvana. Suure andumusega hoolitses ta oma talu eest. Eriti armastas ta lilli ja linde. Ta kasvatas neid palju ja hoolitses suure õrnusega nende eest. Samuti soetas ta endale mesila, mille arendas kõrgele tasemele. Kurgjale ehitas ta oma jahu- ja saeveski ja kavatses ehitada ka uue elumaja. Sellest kavatsusest tõmbas aga surm kriipsu läbi. Nii sõjakas ja morn kui Jakobson oli väljaspool kodu, nii sõbralik ja rõõmus oli ta kodus. Lihtne ja vähenõudlik oli ta igas suhtes. Eriti tagasihoidlik oli ka riietus, lihtne ja rahvuslaadline. Tubaka- ja viinasõber ta ei olnud, õlut võttis ta sõprade seltsis vaid harva.

Võis karta, et saanud peremeheks, matab Jakobson enese oma talu ja kodu askeldustesse ja lõpetab ühenduse välismaailmaga ja -tegevusega. Kuid ei. Siin alles algab tema kõige ulatuslikum avalik tegevus, mis saab kesta küll lühikest aega, kuid on seda elevuslikum ja otsustavama

tähtsusega eesti rahva elus. Saades a. 1878 loa oma ajalehe „Sakala“ väljaandmiseks, paneb ta selle lehega kogu eesti elu kui tormise mere lainetama. Jakobsonist saab igale poole, saab paljude seltside juhtijaks, saab ajalehe toimetamiseks, saab oma majapidamise organiseerimiseks. Jakobsoni tegevus sel perioodil on üllatavalt jõuline ja viljakas ning suureeramistikuline.

Jakobson ajakirjanikuna ja kirjanikuna.

Jakobsoni ajakirjanduslik tegevus algas Peterburis, säälsete „patriootide“ radikaalselt häälestatud õhustikus. Ta oli algusest peale teadlik Jannseni paindlikkusest, kuid et viimase toimetusel ilmuv „Eesti Postimees“ oli tol ajal ainus avaldumise võimalus, saatis ta oma kirjutused sellele. 1866. a. „Eesti Postimehe“ 2. numbris ilmub tal artikkel „Rahvas ja rahvus“, mis on sihitud eesti rahva saksastamise vastu. See on esimene Jakobsoni poliitilise sisuga kirjutus. Siit peale järgnes neid üksteise järel. Ta käsitleb rahvusküsimust kord seoses haridusküsimusega, kord majanduslike probleemidega, tehes seda esialgu tagasihoidlikult, kuid mida rohkem edasi, seda ründavamalt ja julgemalt. Aastal 1867 avaldab ta lehe 8. numbris artikli „Rahva kasvatamisest“ ja järgmisel aastal paneb ta ühele oma kirjutusele pealkirja „Millas on üks rahvas niikaugel, et teda õigusega oma enese jalge peale võib seada?“ Autor räägib selles juba väga julgelt eesti rahvuslikku keelt. Esialgu laseb lehe toimetaja J. V. Jannsen Jakobsoni oma kirjutusi avaldada, ilma et takistusi teeks, kuid kui need hakkavad üldist tähelepanu äratama ja elevust sünnitama ning sakslaste juures ärevust tekitama, siis lööb Jannsen kartma. Ta hakkab Jakobsoni kirjutusile järeleõnu kirjutama, et nende sisu pehmemdada. Oli see ju uus ja

julge tõde, mida Jakobson kuulutas. Tundus otse mingi-
suguse ässitusena, kui Jakobson ütles, et eesti rahvast,
eeskätt eesti noorsugu, tuleb eesti meeles ja eesti keeles
kasvatada, et ta truuks jääks oma rahvusele. See uus tõde
pani saksa leeri kui sipelgapesa liikuma. Jakobsonile haka-
takse sakslaste poolt pääle käima ja Jannsenile etteheiteid
tegema, et see Jakobsoni lubab oma lehes kirjutada. Päril
torm läheb lahti 1870. a. pärast seda, kui Jakobson aval-
dab oma „Kolm isamaa kõnet“, mis sakslased marru ajab.
Sellest ajast pääle hakkab ka Jannseni ja Jakobsoni vahe-
kord külmenema ja Jannsen hakkab Jakobsoni kirjutusi
tagasi lükkama, eriti kui Jakobson hakkab ka kirikut eesti
rahvale vaenliku asutisena ründama. Seda ei suuda kiriku-
meelne Jannsen enam välja kannatada. Ta läheb rahutuks
ja on hirmul oma ajalehe pärast. Jakobson muutub aga
üha resoluutsemaks. Aastal 1870 väljendab ta ühes kirju-
tuses juba varjamatult oma vaateid, üteldes: „Aga mis
meie kõigist neist asjadest õpime? Esmalt: meie maal on
neid mehi, kes eesti rahvast alamat sugu igapidi pimeduses
soovivad hoida, et temal milgi viisil võimalik ei oleks üle
oma maa piiri vaadata, ehk sest teadust saada, mis enne
meid on olnud ja mis veel mujal maadel on. Teiseks: meie
rahva parematele ja targematele meestele ja naistele kat-
sutakse igaviisi saksa keelt suhu panna, et nende iseloom
ikka enam väheneks ja nende eesti meel aegamööda kaoks
ja nad sel viisil saaksid valmistatud nende „nõulisteks“,
kes meie maa germaniseerimist soovivad.“

Võitlus „Eesti Postimehe“ veergudel üha suureneb.
Ühel pool on Jakobson, teisel pool pastorid ja mõned
nende sabas sörkijad koolmeistrid ja kõstrid. Jannsen la-
veerib kahe rinde vahel. Sisemiselt ta ei olegi nii väga
Jakobsoni vastu, nagu ta väliselt näitab. Ta teeb seda kar-
tusest oma lehe pärast, peljates avalikku võitlust, millest

ta arvab oma lehele kahju tekkivat. Seda arvestades ta ei anna enam Jakobsoni kirjutustele ruumi ja sulgeb 1871. a. algul viimasele lõplikult lehe.

Sellega toimub avalik lahkumine Jannseni ja Jakobsoni vahel ja areneb vastastikune vaen, mis iialgi enam ei kao. Jakobsonil on nüüd suu poliitiliste probleemide arendamise alal suletud. Tal ei ole kusagil võimalik oma kirjutusi avaldada, kuid vaikida ta kuidagi ei tahaks. Seepärast saadab ta palvekirja siseministriumile, et saada luba uue ajalehe „Koit“ väljaandmiseks. Kuid, nagu eespool kuulsime, jäi luba tulemata. Selle-eest oli vastaste poolt hoolt kantud, et Jakobsoni suud sulgeda. See kõik ei heidutanud Jakobsoni. Väandras kordas ta oma palvet ja ootas oma soovide täideminemist. Vahepäääl jätkas ta kooliraamatute ja põllumajanduslikkude brošüüride väljaandmist, kus ta mõndagi sai ütelda, mis südamel kibeles. Viimaks aastate järele läks ometi tema ammune igatsus täide ja ta sai 1878. a. loa ajalehe väljaandmiseks. Kuna Viljandi oli kõige lähem linn Kurgjale, siis arvas Jakobson, et lehte on sääl kõige otstarbekohasem välja anda. Lehe nimeks valis ta Viljandi muistse nime „Sakala“. Leht hakkas nagu „Eesti Postimees“ kord nädalas ilmuma.

„Sakala“ ilmumine tähistab uut ajajärku nii Jakobsoni kui kogu eesti elus. Uued vabamad tuuled hakkasid selle lehega meie elus otsustavalt puhuma. Kui II. märtsil 1878. aastal esimene „Sakala“ number ilmus, siis tähendas see udu kadumise algust meie kodumaal. Oma ajalehe ümber koondab Jakobson kaastöölistena kõik eesti ärksamad ja nimekamad avalikud tegelased, nagu: F. R. Kreutzwald, M. Veske, J. Köler, J. Hurt jt. Kõiki neid mehi peab Jakobson eesti rahva sõpradeks ja tal on nende vastu seepärast suur lugupidamine. Kuigi mitmed neist, nagu Kreutzwald ja Hurt, tema võitlustaktikat pärastpoole hääks ei kiida ja

temast eemalduvad, ei kao temal nende vastu sisemine lugupidamine hiljemgi.

Mis Jakobson oma ajalehega tahtis taotella, see oli talle juba siis selge, kui ta hakkas oma kirjutusi avaldama Jannseni „Eesti Postimehes“. Et ta ei fikseerinud kindlasõnaliselt oma programmi, see on tema poolt tark taktiline võte. Talle enesele on aga ta programm ja tegevuse lähtekohad täiesti selged. Ta teab, mis ta tahab. Tema programm mahub lühikesse valemisse: eestlastele rahvuslikku kasvatust, majanduslikku iseseisvust ja vaimse silmaringi laiendamist. Ta on teadlik, et tema programmi võib teostada vaid võitluse teel. Võitlust tuleb Jakobsonil arendada mitmel rindel korraga ja mitme vastasega. See ilmneb juba „Sakala“ esimestes numbrites. Eeskätt põrkab Jakobson kokku mõisnikkudega, kes olid seni endid pidanud ainsaiks eestlaste eestkostjais ja hooldajais. Nüüd aga kuulevad nad Jakobsoni suust, et nad on eestlaste vaenlased ja kurnajad. See on kuulmatu vaenkinda heitmine maa senistele isandatele.

Jakobson arvustab „Sakalas“ teravalt mõisnikkude maapäeva tegevust, näidates, kuidas säääl vaid ühe kihi huvides asju aetakse. Ta esineb uuendusettepanekutega, nõudes esiteks, et kui maapäev tahab kogu rahva huve kaitsta, siis peab ta oma nõupidamisi avalikult toimetama, aga mitte salaja; teiseks, nii mõisnikud kui talupojad peavad maapäeval mõlemad esindatud olema (ja üheõiguse alusel sinna valitama, ja kolmandaks, et kõigi kihtide vahel peab valitsema vastastikune usaldus ja arusaamine. Sellest nähtub, et Jakobson ei õhuta mitte eestlaste ja sakslaste vahel vaenu, vaid võitleb ühe poole rõhumise vastu. Edasi arvustab ta teravalt seda koormust, mis talupoegadel lastub teetegemise kujul. Säärane ennekuulmatu menetlus teeb mõisnikud, kelle olemise aluseid Jakobson rängasti

kõigutab, väga rahutuks. Nad algavad tema vastu halas-
tamatud rünnakut, mis toob Jakobsonile palju pahandusi.
Näiteks algatab von Stryk Jakobsoni vastu kohtuprotsessi,
mille tagajärjel viimane mõistetakse kaheks kuuks vangi.
Sel puhul ta kardab, et teda pannakse hobusevarastega
ühte ruumi. Kõige saadanlikumaks trumbiks näikse vastaste
käes olevat kavalasti leitud argument, et Jakobson on sot-
siaaldemokraat ja nihilist. Selle süüdistusega oli tol ajal
vastast kõige kergem surnuks lüüa. Muidugi oli see provo-
katsioon. Jakobsoni süüdistada sotsialismis ja nihilismis,
meest, kes oli pärisokoha omanik ja põllumees! Kuivõrd
võõrad olid Jakobsonile sotsialistlikud ideed, selgub tema
kirjast J. Kölerile: „Nüüd on tarvis maaomandust eden-
dada, et meil mitte pärisomanikke ei oleks, kes kõik üle-
jääva kaartidega ära mängivad ja viinana ära joovad, vaid
haritud ja tublisid pärisomanikke, kes oma majapidamist
mõistlikult sisse seavad ja keda kõrgemate huvide teenis-
tusse võib panna.“ Kuid süüdistus oli lendu lastud ja sel
oli oma mõju, isegi säärane mõju, et „Sakala“ 1879. a.
algul valitsuse poolt kinni pannakse. Ent ega see Jakob-
soni ei kohuta. Ta ründab edasi, eriti kui „Sakala“ jälle
ilmuma hakkab.

Teise rinde, kus Jakobson ägedat võitlust arendas, moo-
dustavad saksa rahvusest või muidu saksameelsed kiriku-
õpetajad, kes mõnes suhtes Jakobsonile olid veel mürgi-
semad vastased kui mõisnikud. Käies mõisnikkudega igas
suhtes käsikäes, oli kirikuõpetajatel Jakobsoni vastu lisaks
veel süüdistus, et Jakobson eitab usku ja kirikut. See oli
hääks relvaks vaimulikkude käes, olgugi kurikavalaks rel-
vaks. Jakobson oli usuliste tunnetega inimene ja hää krist-
lane, küll aga hoidis ta kiriku ja usu teineteisest lahus ja
suhtus, tõsi jah, eitavalt kirikusse ja selle esindajaisse, keda
ta peab hariduse ja edu vastaseiks. Ta eitav suhtumine ki-

rikusse ja kirikuõpetajaisse ilmneb eriti selgesti tema kirjast J. Kölerile (a. 1877): „Meie püüdmised on nüüd selle poole sihitud, eesti rahvast avaliku arvamuse ees tõsta. Peetakse meid juba omaväärilisteks, siis oleme peagi peremehed. Meie kardetavad vaenlased on praegu saksa õpetajad, kes oma jesuiitilise terava pilguga ka mõisnikke üles kihutada võivad. Sellepärast seisab meie teine poliitiline ülesanne selles, lugupidamist vaimulikkude vastu igapidi alt ära õõnestada, kes ju igal pool inimsoo katk on, mida aga meil veel õigeks ei peeta.“ Need on selged sõnad ja mõtted, mida Jakobson ka „Sakalas“ suunakindlalt arendab. Mitme pastoriga kujuneb tal avalik võitlus, nagu Viljandi õpetaja Westren-Doll'iga, Põltsamaa õpetaja C. Maurach'iga jt.

Kolmanda rinde, millel Jakobsonil võitlus areneb, kujundavad eesti omad tagurlised tegelased, sakslaste ja kirikuõpetajate sabarakud, köstrid, koolmeistrid jne. Mõned neist on paavstlikumad kui paavst ise ja sellepärast on ka arusaadav Jakobsoni teravus eriti nende vastu. Viimaseist oli kõige aktiivsem Võrumaa koolivanem Pärt Suija, kes järjekindlalt „Eesti Postimehes“ oma tjaburdusi avaldas. Tema piiratud mõttelõng areneb selles suunas, et eestlastel ei olevat mõtet iseseisva rahvana oleskella. Neile olevat hoopis parem, kui nad võimalikult pea saksa rahva sekka sulaksid. Täieline ühtesulamine sakslastega tegevat eesti rahva õnnelikuks. Eesti rahvaluule ja keele riismeid olevat tarvis koguda vaid selles mõttes, et näidata tulevas-tele põlvedele, kuidas eesti rahvas on kord elanud. Jakobsonilt saab see mees muidugi oma parajad vitsad.

Neljanda võitlusrinde kujundasid eesti rahvuslased, kes rahvuspoliitiliselt taotlesid üldiselt neidsamu eesmärke, mis Jakobsongi, kuid kellest Jakobson erines oma võitlustaktikaga ja oma radikaalsema maailmavaatega. Säärased mehed olid J. V. Jannsen, Fr. R. Kreutzwald ja eriti J. Hurt.

Kaks viimast olid esialgu Jakobsoni „Sakala“ kaastöölised ja tema poliitika pooldajad, kuid lõid temast hiljem lahku. Kokkupõrge Hurdaga toimus päämiselt sellepärast, et Hurt oli kirikuõpetaja. Osalt põhjeneb see aga ka arusaamatusel. Kahtlemata olid ses kokkupõrkes suurel määral süüdi mõlemad, Jakobson oma demagoogiaga ja Hurt oma jonnakusega.

Nende kahe mehe lahkuminek algab sellega, et Hurt süüdistab Jakobsoni kiriku aluste õonestamises ja kiriku müüride lõhkumises, esinedes 1878. a. suvel „Sakalas“ avaliku seletusega, milles ta teatab oma lahkumisest „Sakala“ kaastöölise hulgast. Seega oli avalik võitlus alanud. Jakobson kahjatseb Hurda teguviisi, kuid süüdistab ühtlasi teda teravalt kui tagurlast. Hiljemini otsib ta oma vastasega lepitust, kuid sellest ei tule enam midagi välja. Lõhe aina süveneb. Mõlema mehe vahele jääb valitsema terav vaen.

Jakobsoni võitlus kõigil neil rindeil toob talle rahvas seas palju vaenlasi, aga ka palju pooldajaid, kelle silmis ta muutus tõeliseks eesti vabadusvõitlejaks ja rahvussangariks.

1879—80 pandi „Sakala“ ligi aastaks seisma. Vastased lootsid, et lehe lugejad nüüd Jakobsoni maha jätavad. Kuid nad pettusid oma lootustes. Lugejad ootasid kannatlikult, kuni „Sakala“ sai jälle ilmuda, ja koondusid veel tihedamini lehe ümber.

See aeg, mil „Sakala“ seisis, oli Jakobsonile raske nii hingeliselt kui majanduslikult. Seda teadsid ta pooldajad. Salaja pandi tema hääks toime korjandus, mis andis 600 rubla. Jakobson võtab tänuga raha vastu, kuid määrab selle õppestipendiumiks ühele isamaalisele eesti noormehele.

Kui „Sakala“ jälle saab ilmuda, tõuseb elevus lehe ümber üha suuremaks. Lugejate arv kasvab alatasa ja on sellal suurem kui ühelgi teisel eesti lehel. Nii toimub see kuni Jakobsoni surmani 1882.

Ajakirjandusliku tegevuse kõrval teotseb Jakobson ka kirjanduse alal. Tema kirjanduslik toodang areneb päämiselt ilu-, kooli- ja tarbekirjanduse suunas. Üldiselt on see kantud samast vaimust ja taotleb samu sihte, nagu tema ajakirjanduslikki tegevus.

Ilukirjanduse alal esineb ta luuletajana ja näitekirjanikuna. Tema luuletused on enamikult ilmunud kogus „C. R. Linnutaja laulud“ 1870 (Linnutaja on Jakobsoni varjunimi). Jakobsoni ainsa näidendi nimi on „Arthur ja Anna ehk vana ja uue aja inimesed“, ilmunud 1872. Nii tema näidend kui ka laulud hõõguvad isamaa- ja rahvaarmastusest. Ilukirjanduse kõrval arendas ta ka muusikakirjandust, andes välja kaks noodiraamatut nimega „Vane muise kandlihääled“ I, II.

Koolikirjanduse alal on Jakobson kirjutanud ja välja andnud hulga oma aja kohta häid kooliraamatuid, nagu „Uus aabitsa raamat — kust viiekümne päevaga võib lugema ja kirjutama õppida“ (1866), „Kooli lugemise raamat“ kolmes jaos (1867—1876), „Väikene geograafia“ kolmes osas (1868) ja lugemisraamat tütarlastele „Helled“ (1880). Kõik need raamatud on rahvuslikult häälestatud ja töid palju värskust siiaamaani ühetoonilisse koolikirjandusse. Tema „Kooli lugemise raamat“ oli kaua aega ületamatuks koolilugemikuks, mis veel käesolevalgi sajandil tuhandete koolilaste rahvuslikke tundeid sütitas. Paljud praeguse vanema põlve tegelased on oma esimese isamaaarmastuse ammutanud sellest raamatust.

Tarbekirjanduse soetamisega taotles Jakobson arendada meie rahva majanduslikku elu, eriti põllumajandust ja merendust, kahte tähtsat meie rahva majandusala. Juba Peterburi ajastul ilmus tema sulest lätlase K. Valdemar'i eeskujul laevandust arendav teos „Meie kaubalaeva vägi Läänemeres“. Põllunduse arendamiseks avaldas ta terve

rea raamatuid, nagu „Teadus ja seadus põllul“ (1869), „Kuidas põllumees rikkaks saab?“ (1874), „Kolm põllu-
meeste kõnet“ (1876), „Anid“, „Karjad ja nende saagid“,
„Kes tahab, see mõistab“, „Üks kõne“, „Edasi“ ja „Eesti
hobused“ (1877).

Jakobsoni teosed on enamikus kõik propagandalise si-
suga selle sõna kõige paremas mõttes. Neil on meie rahva
äratamise ja elustamise alal tema rahvusmeelsuse ja inim-
teadvuse kasvatamises suur tähtsus.

Jakobson seltskonnategelasena.

Ka Jakobsoni seltskondlik tegevus toimus eesti rahva
rahvusliku kasvatuse, vaimse silmaringi avardamise ja ma-
jandusliku iseseisvuse taotlemise suunas. See oli kogu
tema elu ja tegevuse programm ja missioon, nagu ta ka
„Sakalas“ toonitab: „Meie oleme kümme ja enam korda
välja ütelnud, meie eesmärk on see: eesti rahvale ühesu-
gused õigused teiste rahvastega! Senni kui meie rahvas
selle eesmärgile ei ole jõudnud, ei või meie ilmaski rahust
rääkida.“ Ja hoopis varem, a. 1871 kirjutab ta J. Adam-
sonile: „Sõprust eestlaste ja sakslaste vahel enne ei ole
loota, kuni eestlaste partei suurem ja nende õigused saks-
laste õigustest üle käivad: siis on nad sunnitud sõprust
pidama, muidu mitte.“

Oma seltskondlikku tegevust algas Jakobson varsti pä-
rast seda, kui oli toimunud tema uuestisünd Peterburis.
Eriti intensiivseks läheb see siis, kui ta tuleb Peterburist
kodumaale tagasi. Tema on ühes Kreutzwaldiga Eesti Kir-
jameeste Seltsi mõtte algatajaks. Juba 1868. a. kirjutab ta
J. Adamsonile: „Meie peame literaari seltsi katsuma asu-
tada, nagu Soome maal, muidu jääb kirjavara seks, mis ta
olnud ja on.“ Samal aastal esitab ta koolmeistrite konve-

rentsil, mida peetakse juuni lõpul Viljandis, seltsi asutamise kava, mida ta mõtleb esialgu rohkem kirjandusliku organisatsioonina. Kuigi ta pärast Hurda kõrval Seltsi tegevuses varju jääb, ei vähenda see tema kui Seltsi mõtte algataja tähtsust.

Samuti võttis ta energiliselt osa Eesti Aleksandrikooli jaoks rahakorjanduse organiseerimisest. Ta aitas Peterburis olles ühes J. Köleriga pääkomiteele korjanduse luba muretseda. Kodumaale tulnud ja Tallinna elama asunud, kogus ta Harjumaal allkirju Kirjameeste Seltsi põhikirjale ja organiseeris Eesti Aleksandrikooli abikomitee asutamist. Kõik edeneb küll esialgu väga visalt, sest kirikuõpetajad on ägedad kooli vastased ja rahvas rumal ning pimeduse karmitsas, kuid see Jakobsoni ei heiduta. Seda energilisemalt teeb ta oma organiseerimistööd.

Samal ajal organiseerib ta ka Harjumaal põllumeeste seltsi asutamist. 1872. a. märtsis kirjutab ta J. Adamsonile: „Meie asutame ka siin Harjumaal nüüd põllumeeste seltsi, kuuskümmend nime minul juba on ja mõned saan ma veel. Tuleval nädalal annan põhikirjad kubernerile kätte.“

Veel energilisemalt hakkab ta arendama oma seltskondlikku tegevust, kui siirdub Vändrassen. Päätahelepanu juhib ta siin majanduslikele organisatsioonidele — põllumeeste seltsidele. Nende isetegevust püüab ta nüüd energiliselt organiseerida. Ühtviisi ennastalgavalt on ta tegev nii Pärnu kui Viljandi põllumeeste seltsis, taotledes põllumeeste silmaringi laiendamist eriti põllumajanduslikkude näituste ja kirjanduse abil. Ta on mõlema seltsi esimees. A. 1877 kirjutab ta Pärnu põllumeeste seltsi näituse puhul J. Kölerile: „Nüüd on tähtis, kes neid näitusi toime paneb. Ei tee seda eesti seltsid mitte, siis teevad seda saksa seltsid üksi, nagu seni. Saksa seltsid ja nende juhid avaldavad siis ainuüksi oma mõju väikepõllumeeste intelligentsi pääle.“

Ja kas Teie ei usu, et see juba Eesti nimele au teeb, kui ühes meie linnas suur näitus eesti seltsi poolt toime pannakse, mis niipalju jõude liikuma paneb ühes nende linnas, mille elanikud mitte väga kaua aja eest häbenesid eesti keelt kõnelda, sest et eestlane ja talupoeg üht ja sedasama tähendas ja talupoeg halvakspeetud ja põlatud isik oli!?"

Kui energiliselt Jakobson põllumeeste seltsides tegutses ja kui elevuslikult need seltsid töötasid, näeme aruandest, mis Jakobson esitab Pärnu Eesti Põllumeeste Seltsi viiendal aastapäeval. Ta ütleb: „Viie aasta sees on meie põllumeeste seltsis üheksa kõnepidajat kokku 71 pikemat kõnet pidanud, kellest 18 kõnet ka trükitud on ja 15 edaspidi saavad trükitud. Seitsekümmend üks kõnet — ma arvan, et ühtegi liiget meie seltsis ei ole, kes nendest kõnedest ühte ehk teist terakest koju ei oleks viinud ja head vilja temast teinud.“

Kõige enam näitab Jakobsoni väsimatust ja indu ning tahet see, et enamik neist 71 kõnest, täpselt öeldes 37, on Jakobsoni enda peetud. Ta käsitleb neis võimalikult kõiki talumehe ellu puutuvaid teemasid, nagu „Eesti hobused“, „Lindudest ja nende tulust“, „Mesilastest“, „Piimast ja tema tarvitamisest“, „Kaeradest“, „Tubaka harimisest“, „Humalate kasvatamisest“, „Heina tegemisest“, „Uue ja vana põllu riistadest“ jne.

Pärnu Eesti Põllumeeste Seltsi viieaastase tegevuse aruannet lõpetades ütleb ta: „Nõnda oma üleüldist viieaastast tööd ja iseäranis oma möödaläinud aasta toimetusi üle vaadates, võisime küll kõige maailma ees ütelda, et meie oma püüdmistes meie maa põllutöö heaks mõne tubli sammu edasi oleme jõudnud.“

Samasuguse innuga teotses Jakobson ka Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsis. Siin algatas ta koguni omaaja kohta suurejoonelise maja ehitamise, mis küll alles pärast tema

surma valmis sai. Tema tegevus lööb siingi kogu aeg suuri laineid. Mainitud seltsimaja nurgakivi panemisel 1881. a. suvel pidi Jakobson esinema kõnega, kuid see keelati temal ametivõimude poolt ära. Siis ütles ta vaid mõned laused, muu seas ka kuulsad sõnad: „Ka meie ehituse komitee liigetel oli Teile mõni südamlük sõna praegusel tähtsal silmapilgul ütelda, aga meie suud on kinni pandud, nii et meie teile paljalt siia kokku veetud kividest ja muust materjalist võiksime aru anda. Aga mis meie südames nüüd liigub, sellest saavad kord need kivid, kui nad kokku liidetud, rääkima.“ Neil sõnadel oli suurem mõju, kui ühelgi pikemal kõnel seda oleks saanud olla.

Eesti Kirjameeste Seltsis ja Eesti Aleksandrikooli peakomitees oli esialgu juhtival kohal J. Hurt. Pärast seda, kui Jakobsoni ja Hurda vahekord teravaks läks, kusjuures Jakobsoni pooldajad arvuliselt enamuses olid, lahkus Hurt niihästi ühe kui teise org-i esimehe kohalt ja hiljem eesti avalikust elust üldse. Nüüd tuli Jakobsonil ka siin juhtimine enda kätte võtta, kuigi ta seda ei ihaldanud. Vastu tahtmist valiti ta 1881. a. Eesti Kirjameeste Seltsi esimeheks. Vastased astusid selle pääle hulgaliselt Seltsist välja, teiste seas ka senine auesimees Fr. R. Kreutzwald. Nad süüdistasid Jakobsoni vahekordade teravaksajamises ja tülide ning lahkkelide põhjustamises. Eriti valus oli Jakobsonile Kreutzwaldi lahkumine, kuna see varem kuulus tema pooldajate hulka.

See oli Jakobsonile raske aeg. Kõik see, mis Jakobson tegi, ei olnud talle mingiks spordiks, vaid tema arvates kõige paremaks taktikaks võitluses eesti rahva õiguste eest. Ka tema ihkas rahu, kuid ausat ja väärikat rahu. Ta kirjutas 1871. a. Jaan Adamsonile: „Ja, rahu tahame kõik, aga üht rahu, nagu ühevääriliste inimeste ja mitte nagu lihuniku ja härja vahel.“

Valusalt läksid tülid J. Hurdaga ja lahkkelid Eesti Kirjameeste Seltsis ning Eesti Aleksandrikooli pääkomitees talle südamesse. Oma uueaasta juhtkirjas „Sakala“ 1882. a. esimeses numbris ütleb ta muu seas: „Iga inimene eksib, aga see jääb üksi ausaks, kes oma eksitust ära tunneb ja temast taganeb. Sellepärast loodame, et uuel aastakäigul see lahutuse vaim, millest üksi vastased võivad rõõmu tunda, meie õpetatud meeste seast ka veel tõesti ära kaob ja nemad ennast ühed vennad tunnevad olevat, nagu meie rahvas juba üks on. Teod võivad mitmesugused olla, aga olgu üksainus armastus.“

Jakobsoni surm.

1881. a. lõpul ja 1882. a. algul on Jakobson oma kuulsuse tipul. Ta oli seisukorra peremees nii välisel kui sisesemisel võitlusrindel. „Sakala“ lugejate arv tõusis alatasa ja oli 1882. a. algul suurem kui kunagi varem. Mõisnikud ja pastorid keesid vihas Jakobsoni vastu, tahtes teda hävitada, kuid olid selleks jõuetud. Omavahelisel võitlusrindel olid vastased täiesti löödud. Hurt oli sunnitud eesti avalikkust elust lahkuma ja tõmbus tagasi teaduslikku töösse. Jannsen oli haige ja „Eesti Postimees“ läks tagurpidi. Jakobsoni võit oli täielik. Tema populaarsus ja temast lugu pidamine oli rahva seas üldine. Teda koheldi kui kogu rahva juhti, kui rahvakangelast, kui rahva vabastajat. Iga tema sõna oli kui püha tõde. Kui ta kõneles, siis kuulati teda niisuguse vaikusega, et kärbse lendamistki võis kuulda. Tema sõnu otse neelati. Kuigi Jakobson ei olnud eriti hää kõneleja ja kuigi ta ei katsunud mõjuda oma kõne ilusõnastusega, haaras ta ometi kuulajaid sugereerivalt. Jakobsoni kõne mõju johtus kõneleja sisejõust ja kindla-

test veendumustest. Igas lauses peitus elav mõte. Isik ja kõne sulasid siin kokku suureks mõjuteguriks.

Ja just sel hetkel, mil Jakobson seisis oma võimiste ja võidusaavutiste ning oma tegevuse tipul, sündis see, mida keegi aimata ei võinud. Jakobson suri ootamatult ja järsku 19. (7.) märtsil 1882. Kõike oleks võidud eesti elus tol korral rohkem oodata kui Jakobsoni surma, aga ometi sai see tõsiasjaks, mis mõjus kui pikselööök. Kogu eesti rahvas oli sellest löögist nii rabatud, et ei osanud esialgu midagi mõtelda ega mõista. Ainult ühte tundis ta: otsatut valu ja leina oma hinges. See valu ja lein oli nii võimas, et ta lämmatas kõik oma teel. Selle valu ja leina mõjul hakkasid kirikute kelladki nagu iseenesest leinahäältel helisema. Ei suutnud seda helistamist takistada ükski võim — kõige vähem vaimulikkude võimumeeste oma, kelle meelevallas kirikukellad seisis. Veenvalt iseloomustab üldist leina, mis tabanud kogu rahvast, A. Reinwaldi poolt sel puhul loodud laul:

„Jakobson on surnud! kõlas meile
Põhjatuma leina valuga...
Jakobson on surnud! kaeban teile,
Teie sõbrad, õhkav isamaa.
Kodumaalt nüüd kajab nutu koha,
Kajab Eesti rajast rajani,
Eesti pojad, Eesti tütreid puha
Kurtvad leinal kauge ajani!“

Oma surma aimab Jakobson nagu ette, kui ta 1882. a. jaanuaris paneb oma uueaasta esimese juhtkirja motoks järgmise piiblisalmi: „Vaata, ma panen teie ette eluteed ja surmateed.“ Tema töötahe muutus aga üha intensiivsemaks, tema elujõud näis olevat ammutamatu, tema tegevusind piiritu. Ühest sõidust ta tuli, teise läks. Enesest ja oma tervisest ei hoolinud ta põrmugi. Kuid kõigel on oma

piir. Nii tugev kui Jakobsoni tervis oligi, ei jõudnud see ometi kõigile pingutusile vastu panna. Veebruaris sõitis Jakobson Pärnu säälse Eesti Põllumeeste Seltsi koosolekut juhatama. Tagasisõidul külmetas ta kõvasti. Kurgjasse jõudnud, oli ta üsna haige. Kuid maldamata voodisse heita, sõitis ta kohe Viljandisse „Sakala“ toimetustöö asjus. Sel sõidul sai ta uut külmetust juurde, sest ilm muutus hoopis halvaks: sadas räitsakut ja vihma. Läbimärjalt jõudis Jakobson Viljandisse. Hoolimatu nagu ta enese vastu oli, ei võtnud ta märgi riideid seljast, vaid hakkas kohe inimesi vastu võtma. Seetõttu tundis ta end juba järgmisel päeval täitsa haigena. Nüüd ruttas ta kiiresti koju, et säääl sauna minna ja hästi higistada, mida pidas külmetuse vastu parimaks rohuks. Kuid saunaskäik ei toonud sel korral parandust. Haigus jäi külge. Voodisse aga Jakobson ei heitnud, vaid läks veel metsa, kus parajasti palke tema uue pooleldi valmis oleva elumaja jaoks raiuti. Metsas hakkas hobune lõhkuma ja viskas ta maha, mistõttu ta sai raskesti põrutada. Nüüd rauges tugeva mehe keheline vastupanu. Ta pidi voodisse heitma. Varsti selgus, et tegemist ei olnud hariliku külmetushaigusega, vaid, nagu arst kindlaks tegi, oli haigel kardetav tõbi küljes, nimelt tüüfus. Seda haigust oli Jakobson Jamburgis olles kord varemini põdenud ja siis sellest üle saanud. Nüüd muutus aga haigus üha kardetavamaks ja palavik haaras haige raskesti oma võimusesse. Ohtlikuks muutus olukord eriti seetõttu, et puudus korralik arstiabi ja ravimine. Paar korda käis arst, aga sellest oli vähe, et arstimist õieti juhtida. Haige abikaasa ja õed, kes olid tulnud ravimisel abiks, ei suutnud ohtu eemaldada. Haige seisukord halvenes kiiresti, ta kaotas mõtteselguse ja hakkas sonima. Seisukord oli lootusetu ja Jakobsoni eluküünal kustus. Surm oli võitnud selle mehe, keda ükski muu võim ei murdnud. Ühegi vastase ees ei kohkunud ta

ega andnud alla. Nüüd pidi ta alla andma. Juba varem oli ta J. Adamsonile kirjutanud: „Ega ma ka enne järele ei anna, kunni kaks kätt rinna peale olen pannud.“

Ta maeti 27. (15.) märtsil oma armsale kodukalmistule Kurgjal, kus puhkab praegugi. Halbadest ilmadest ja viletsatest teoludest hoolimata muutusid ta matused suureks sündmuseks, millest laialt osa võeti. Järelehüüdeid avaldades seisis eesti ajakirjandus tol ajal oma kõrgusel, kriiputades alla Jakobsoni suuri teeneid võitluses eesti rahva tõe ja õiguse eest ja juhtides tähelepanu suurele kaotusele, mis Jakobsoni surm eesti rahvale toonud. Kuidas tema surm rahva laiemais hulkades mõjus valusa pistena südamesse, näitavad järgmised read, mis on kirjutatud 1883. a. kadunu raamatu „Arthur ja Anna ehk vana ja uue aja inimesed“¹⁾ ühe eksemplari viimasele leheküljele selle raamatu omaniku H. Randvere poolt: „Iga mõistlik inimene, kes seda raamatut tähele panemisega läbi on lugenud, saab aru, kui tubliste siin sakslaste selga rohket pillkamist saab lastud. Aga paljudele eestlastele on ta äratuseks olnud, mida need tõendada võivad, kes teda lugenud on. Tema luuletaja, see kallis mees ja vahva võitleja, C.R. Jakobson, Sind otsime meie asjata elavate hulgast. — Oh sina ilma armuta surm, miks röövisid teda nii ruttu meie keskelt ära. Oh hinga rahus! Meie püüame su vaimus siin edasi tungida.“

Jakobsoni sünnipäeval 27. (14.) juunil samal aastal pandi tema kalmul, uus austusavaldus toime. Suur hulk inimesi oli üle kogu maa kokku tulnud. Ühisel jõul veeti jõest suur kivi tema hauale, mis veel praegugi seal asub eesti rahva ühise tahte sümbolina.

1) Praegu allakirjutanu raamatukogus.

Mis Jakobson on olnud eesti rahvale, seda on aeg juba selgitanud ja selgitab tulevail päevil veelgi rohkem. Jakobsoni kui suure rahvusliku võitleja kuju saab seda selgemaks, mida enam ajad lähevad edasi. Tema vaimne pärand on surematu ja tema isik särab kustumatult esmajärgulise tähena.

I sari.

- Nr. 1. Fr. Toomus: **Villem Reiman**. Eesti kriitilise rahvusluse isa.
Nr. 2. K. A. Hindrey: Kindral **Ernst Põdder**. Landesvääri võitja.
Nr. 3. J. Lehmann: **Jaan Adamson**. Ärkava rahvusluse eelpost.
Nr. 4. J. Pert: **August Weizenberg**. Eesti visaduse kehatust.
Nr. 5. K. Mihkla: **Eduard Vilde**. Eesti kirjanduse vanameister.
Nr. 6. A. Päril: **Jüri Vilms**. Eesti iseseisvuse märter.

II sari.

- Nr. 7. A. Hanko: Leitnant **Julius Kuperjanov**. Partisaanide lõõgivaimu kehataja.
Nr. 8. J. Kaup Kapten **Anton Irv**. Soomusrongide lõõgivaimu kehataja.
Nr. 9. Fr. Toomus: **August Kitzberg**. Eesti algupärase draama looja.
Nr. 10. A. Loothing: **Mattias Johan Eisen**. Kirjamees ja rahvaluulekoguja.
Nr. 11. N. Andresen: **Mihkel Martna**. Eesti sotsialistliku liikumise isa.
Nr. 12. M. Pukits: **Johann Köler**. Eestluse eelpost Peterburis.

III sari.

- Nr. 13. K. Mihkla: **Lydia Koidula**. Rahvusliku ärkamise suurlüürik.
Nr. 14. J. Pert: **Amandus Adamson**. Eesti mineviku suurkujur.
Nr. 15. K. Raud: **Juhan Liiv**. Eesti traagilisim kirjanik.
Nr. 16. J. Kaup: **Mihkel Veske**. Keeleteaduse pioneer ja isamaalsuse raudne tulekandja.
Nr. 17. J. Roos: **Jakob Hurt**. Eesti vanavara kuningas.
Nr. 18. A. Aret: **Peeter Põld**. Eesti hariduse teenäitaja.

IV sari

- Nr. 19. A. Tupits: Riigihoidja **Konstantin Päts**. Eesti riigi rajaja.
Nr. 20. M. Tuisk: Ülemjuhataja kindral **Johan Laidoner**. Vabadussõja võidurikas juht.
Nr. 21. K. A. Hindrey: Admiral **Johan Pitka**. Eesti vabadussõja hing.
Nr. 22. A. Loothing: **Ants Laikmaa**. Eesti maalikunsti vanameister.
Nr. 23. A. Tammann: **Johann Voldemar Jannsen**. Eestluse ärataja.
Nr. 24. A. Hanko: **Jaan Poska**. Eesti diplomaatia suurvaim.

V sari.

- Nr. 25. J. Roos: **Carl Robert Jakobson**. Võitleva rahvusluse pioneer.
Nr. 26. L. Tohver—Raud: **Fr. R. Kreutzwald**. Meie rahvuskultuurilise ärkamise isa.
Nr. 27. Fr. Toomus: **Fr. R. Faehlmann**. Eesti mütoloogia looja.
K. Martinson—Mannermaa: **Bengt Gottfried Forselius**. Eesti rahvakooli isa.
Nr. 28. J. Roos: **Jaan Tõnisson**. Eesti rahvusliku iseteadvuse selgroog.